

A metafizika problémája Heidegger versus Hegel és a ‚Semmi‘ fogalma

(*A metafizikába vetett reménység*) A metafizikába vetett reménység „az univerzálisan érvényes filozófiába”¹ vetett reménység. E reménység korunkra elhalványult, de „a metafizika fájó hiánya”² jelen van. A filozófia mint tudomány kognitív státusának megingása és az irodalomhoz való fokozott közeledése³ folyamatként már a tizenkilencedik század második felében megkezdődött, s a huszadik században teljesedett ki.⁴

Mi most a filozófia feladata és hogyan kell, illetve kell-e egyáltalán viszonyulnia történetének meghatározó eleméhez, a metafizikához? Gerd Haefner 1974-es, „Heidegger metafizika- fogalma” című művében mindenesetre a következőt írja:

„Az »idealizmus összeomlása«, amely Hegel 1831-ben történt halála után következett be, oly mérvű zavarodottságba taszította a filozófiát, amelyből az mind a mai napig nem tudott kikeveredni. [...] Az egyetlen lehetőség, hogy a gondolkodás ma ismét szilárd talajra leljen tehát nem más, mint Hegel megvitatása továbbvitelének és cáfolatának kételyei fényében. Itt döntővé válik, hogy az ember meg meri-e kockáztatni, hogy a ma széleskörűen kommentált »antropológiai« Hegel, a »Szellem fenomenológiája« és a »Jogfilozófia« Hegelje mellett a tulajdonképpeni Hegelt: a »Logika tudománya« Hegeljét komolyan vegye. Csak a »Logika« révén ismerhetők és dolgozhatóak fel alkalmasint a Hegel ígézetében álló filozófia legmélyebb implikációi. [...]

Amennyiben tehát a szigorúan filozófiai értelemben vett gondolkodás ma még egyáltalában lehetséges kell legyen, akkor ezen gondolkodás nem nyerhető ki másképp, hanem csakis a metafizika lényegére irányuló kérdés révén. Az egyetlen személy, akiben ez a kérdés felmerült, Martin Heidegger.”⁵

A metafizika Hegel halála óta neuralgikus pontja a filozófiának. Az akadémiai filozófia egyfajta oda-vissza járkáló útkeresést valósított meg a poszthegeianizmusban, mármint Kant és Hegel között, azon eltökéltségtől hajtva, hogy a filozófia mint tudomány tudományos státusát megőrizze.⁶ Az akadémiai *outsiderek*⁷ eközben vagy a racionalitásnak a filozófia önmeghatározásában játszott központi, meghatározó szerepét vitatták el⁸, vagy pedig az idealizmust mint metafizikai felfogásmódot igyekeztek felszámolni.⁹ Mint a 7. lábjegyzetből kiderül azonban, a 20. század legjelentősebb gondolkodója, Martin Heidegger már „a korai időktől kinyilvánította [...] a metafizika iránti szenvedélyét – ha némileg burkoltan is.” Heidegger egy „messzemenőig antimetafizikailag orientált” korban lépett színre, amelyet akadémiai körökben elsősorban a neokantianizmus uralt. Heidegger maga is meglehetősen kritikusan viszonyult a metafizikához, elsősorban mint ontológiatörténethez, ám mégis meg volt róla győződve, hogy a filozófia nem nélkülözheti hosszú ideig tulajdonképpeni optikáját, a metafizikát.

(*A létfelejtés mint a ‚Semmi‘ meg-nem-értése*) A Hegelben kulmináló ontológiatörténet meggyőző kritikáját nyújtja Heidegger több művében, a fő kérdés azonban e tanulmányoknál is a ‚létkérdés’, mint a létfogalom-értelmezésre irányuló kérdés. Heidegger „létfelejtéssel”, illetve „lételhagyottsággal” vádolja az ontológiatörténetet, s egy új, másfajta kezdetet kíván a metafizikának, amely „új metafizika” a „lét igazságát” érvényre juttathatja.¹⁰

A hegeli létfogalom Heidegger elemzése során mint *valóságfogalom* és mint *tárgyiság-fogalom* határozódik meg. Heidegger elutasítja Hegel létfogalmát, mondván, a „lét nem hagyja magát a létezőhöz hasonlatosan tárgyilag elénk állítani és előállítani”.¹¹ Mert „ez a minden létezőnek egyszerűen a másika [schlechthin Andere], a nem létező”.¹² A lét tehát *nem az objektivitás*, hanem „egy semmi”. K. Tsujimura *Martin Heideggers Denken und die japanische Philosophie* című művében idézi Heideggert e tárgyban: „1929-ben Husserl mesterem freiburgi utóadaként elkészítettem a Was ist Metaphysik? című székfoglalómat. Ebben a dolgozatban a semmiről vizsgáltam, megpróbáltam bemutatni, hogy a lét, a többi létezőtől eltérően nem maga is egy létező, s mint ilyen, ebben az értelemben egy semmi. A német és a nemzetközi filozófiai közösség *nihilizmusként jellemezte ezen előadást*. (Itt korrigáltam az eredeti magyar fordítást. G. Z. E.) A következő évben, 1930-ban egy fiatal Yuasa nevű japán, pont olyan korú és kinézetű, mint most az Ön fia, lefordította japánra ezt a dolgozatot, melyet egyébként az első szemesztert látogatva hallgatott. Ő megértette, amit a dolgozat mondani kívánt.”¹³

Éppen a Semmi „nihilista diskurzusa”¹⁴ vezet ki a valódi nihilizmusból, amely utóbbi viszont a Semmi tudomásul-nem-vételéből fakad. Heidegger elgondolását elutasították, mert nem értették meg. Meglátásom szerint – s mint Gotthard Günther is hangsúlyozza¹⁵ – a nyelv pozitivitása elzárkózik a Semmi kifejezésétől, vagyis éppen a csak *valamiben* való gondolkodni tudás akadályozza meg a nihilizmus leküzdését. Ezt úgy kell érteni tehát, hogy éppen a *Semmi ignorálása a nihilizmus*. Heidegger ráértett ezen problémára, noha *kifejezetten* nem tudta megválaszolni. Mégis, a megoldás valahogyan a levegőben lógott nála:

„[...]»Az agg Heidegger utolsó megnyilvánulásai« alcím alatt hasonló gondolatokkal találkozunk. Itt Kunszt György Ernst Nolte 1992-ben megjelent könyvére hivatkozva leírja, hogy Heideggernégy hónappal halála előtt beszélgetésre hívta meg Welte teológiaprofesszort. Heidegger kérése az volt, hogy Welte beszéljen a sírjánál. A beszélgetés közben »a levegőben lógott Eckehartnak az a gondolata, hogy Isten és a Semmi azonos« (247). S ezen a ponton Kunszt György megkockáztatja azt a gondolatot, hogy az agg filozófus »utolsó napjaira maradt Eckehart-opciója döntő mértékben Heidegger Zen-buddhizmuson orientált japán tanítványainak és követőinek visszahatása Heidegger gondolkodására«¹⁶

Vajon mit jelentett Heidegger számára ezen elgondolás? Koncepcióm szerint az *abszolút semmit* mint az *abszolút szubjektumot*, vagyis mint az *abszolútumot*, *Istent* kell elgondolni. E következtetés logikailag kényszerítő erejű, amennyiben premisszaként tételezzük a következőket:

1. A(z) általában vett) *lét a tárgyiság*
2. A *nem-tárgyiság* mint *megnevezettség az alanyiság*

Konklúzióink ekképpen szükségszerűen adódik: a tárgyiság amennyiben feltétel nélkül fogjuk fel, önmaga tagadásává lesz felfogásunk számára, vagyis *feltétlen alanyiság*. E következtetés persze némi magyarázatra szorul. A tárgyiság – mint ezt Heidegger hangsúlyozza – tudattárgyiság.

„[...]»lét« [Sein] Hegel számára: létezőség a tárgy tárgyiságában mint el-képzeltségében való közvetlen képzetének értelmében.”¹⁷

A *lét* tehát egyszerre értelmezendő a hegeli értelemben *létezőségként*, *tárgyiságként* és (közvetlen) *képzetként*. E feltétel nélküli tudattartalom mint abszolút lét mozzanatként a fogalom a hegeli elgondolásban. Így lesz az abszolút fogalom, azaz az abszolútum felfogása reális totalitás. Mint Hegel írja, „nem a véges a reális, hanem a végtelen”¹⁸, s így lesz Hegelnél az abszolútum *objektivitássá*.

Csakhogy az objektivitás mint meghatározott és közvetített lét nem meghatározatlan és közvetlen, de Hegel *platonikus* magyarázata sem kielégítő itt.¹⁹ Ekképpen az objektivitás

mint olyan nem lehet feltétel nélküli, amennyiben tehát mégis mint ilyent fogjuk fel, elvezíti *pozitív identitását*, s ekképpen visszajutunk az *első tagadáshoz*. Az első tagadás pedig a tiszta semmi, s mint ilyen – mint fentebb kifejtettem – a nem-tárgyiság feltétlenségeként felfogott abszolút szubjektivitás. E feltétlen alanyiság azonban *nem* mint abszolút tudat, vagyis nem mint határtalan gondolkodás adott, hanem pusztán mint a *teljes különbségnélküliségként felfogott abszolút identitás*.²⁰ Az abszolút identitás így Hegel tételezésével ellentétben *nem reális totalitás*²¹, *nem a meghatározottság totalitása*, hanem az *abszolút irrealitás*.

BIBLIOGRÁFIA

Önálló kötet:

- Gerd Haeflner: Heideggers Begriff der Metaphysik, Berchmanskolleg Verlag, München, 1974
 G. W. F. Hegel: A logika tudománya [*Wissenschaft der Logik*] ford. Szemere Samu, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979
 Martin Heidegger: Der deutsche Idealismus (Fichte, Schelling, Hegel) und die philosophische Problemlage der Gegenwart, GA, Band 28, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1997
 Márkus György: Metafizika – mi végre?, ford. Farkas János László, Karádi Éva, Kis János, Mezei György Iván, Módos Magdolna, Horror Metaphysicae, Osiris-Gond, Osiris Kiadó, 1998
 Nyirő Miklós (szerk.): Filozófia mint de(kon)strukció: Heidegger és Derrida, L'Harmattan Kiadó, 2009
 Schwendtner Tibor: Husserl és Heidegger – Egy filozófiai összecsapás analízise, L'Harmattan, Budapest, 2008

Tanulmány gyűjteményes kötetben:

- Martin Heidegger: Hegel Die Negativität. Eine Auseinandersetzung mit Hegel aus dem Ansatz in der Negativität (1938/39, 1941)
 Hegel, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1993
 Martin Heidegger: Gesamtausgabe, Band 16
 Martin Heidegger: Gesamtausgabe, Band 32
 Martin Heidegger: Utószó a mi a metafiziká?-hoz, Martin Heidegger: Útjelzők [Wegmarken], ford. Vajda Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003

Periodika:

- Fehér M. István: Destrukció és applikáció, avagy a filozófia mint „saját korának filozófiája” – Történelem és történetiség Heidegger és Gadamer gondolkodásában. Hozzáférés: http://www.uni-miskolc.hu/~bolantro/esszeiras/txt_fmi_dest.html
 Gotthard Günther: Martin Heidegger und die Weltgeschichte des Nichts, Vordenker, Winter-Edition 2005
 Kiss Andrea-Laura: Fehér M. István: József Attila esztétikai írásai és Gadamer hermeneutikája, Korunk, 2005. március
 H. Seubert: Heideggers Zwiegespräch mit dem deutschen Idealismus, Köln/Weimar/Wien, Böhlau Verlag, Collegium Hermeneuticum, Band 7, 2003
 Vásárhelyi Szabó László: Nihilizmus-terápia a tengelykor szellemében Kalligram / Archivum / 1998 / VII. évf. 1998. november–december

JEGYZETEK

- 1 „Az értelmezés, mely szerint az abszolút filozófia lehetetlenségéből az következne, hogy a filozófia mindig „saját korának filozófiája”, olyan fogalmi horizontot körvonalaz, olyan fogalmi horizontra utal vissza, melyet az abszolút-relatív ellentétpár határoz meg, ahol is a heideggeri állításnak az értelme azt a diltheyi historicizmus által inspirált tézist látszik sugallni, mely szerint minden filozófia relatív, s hogy ha egyszer beláttuk minden filozófia benső történetiségét, akkor az univerzálisan érvényes filozófiába, a metafizikába vetett reményesség semmivé foszlik.” (Fehér M. István: Destrukció és applikáció, avagy a filozófia mint „saját korának filozófiája” – Történelem és történetiség Heidegger és Gadamer gondolkodásában. Hozzáférés: http://www.uni-miskolc.hu/~bolantro/esszeiras/txt_fmi_dest.html) Számomra nyilvánvaló, hogy itt egy ellentmondás fogalmazódik meg, ami magából a heideggeri

filozófia-felfogásból fakad, illetve a hegeli abszolút idealizmushoz való heideggeri viszony valamelyes *bizonytalanságáról* árulkodik. Heidegger eszerint csak bizonyos fokig volt Hegel ellentéte, s valójában sohasem adta fel a metafizika lehetőségébe vetett reményt.

- 2 „Nem a metafizika fájó hiánya vagy uralmának leáldozása kiált történeti megértés után, hanem hagyományának szó szerint kísérteties jelenléte, melyet sem elűzni, sem teljes életre kelteni nem lehet. [...] A filozófia fogalmi narráció marad, továbbra is ki van téve az ellentmondás-mentesség és a fogalmi világosság követelményeihez igazodó racionális kritikának, sőt az is elvárható, hogy mindaz, amit tényként állít, empirikusan igazolható legyen. De lényegi teljesítménye (és jelentőségének kritériuma) abban áll, hogy mennyire releváns és milyen megvilágító erővel bír mint jelen gondjaink, dilemmáink és alternatíváink interpretációja.” (Márkus György: *Metafizika – mi végre?*, ford. Farkas János László, Karádi Éva, Kis János, Mezei György Iván, Módos Magdolna, Horror Metaphysicae, Osiris-Gond, Osiris Kiadó, 1998, 152., 158. o.)
A metafizika hiánya tehát azért fájó, mert a metafizika nélküli filozófia relatív, nem univerzális, vagyis nem nyújt abszolút, vagyis megnyugtató választ, interpretációt jelen gondjainkra és dilemmáinkra.

- 3 „Beszélhetünk-e ma még különbségekről irodalom és filozófia kapcsán, amikor a hagyományos műfajok határai (akár az irodalmon belül is) egyre inkább egybeolvadnak? – veti föl a kérdést Fehér M. István Rorty *Philosophy As a Kind of Writing* című tanulmányára utalva, ahol a „writing” „íromány”-ként értelmeződik, magában foglalva és összekapcsolva a legkülönbözőbb diszciplínákat. Irodalom és filozófia közösségét igazolhatja az is, hogy a különböző irodalomelméleti kutatások a filozófiában keresik önmaguk megalapozási lehetőségeit, termékeny dialógust hozva létre irodalom(tudomány!) és filozófia között.” (Kiss Andrea-Laura: Fehér M. István: József Attila esztétikai írásai és Gadamer hermeneutikája, Korunk, 2005. március)
Meggyőződésem szerint a filozófiának az irodalomban való feloldódása a filozófia mint olyan, azaz „a szigorúan filozófiai értelemben vett gondolkodás” lassú kimúlását jelenti.

- 4 „Amikor a hagyomány értelemkontinuitása földcsuszamlásszerű töresekkel szenved, amikor az áthagyományozottak értelemvesztése, kiüresedése, talajtalanná válása egyre általánosabb tapasztalattá válik, természetszerűleg tör felszínre a múlttal való kritikai szembenézés igénye. Az európai filozófiai hagyománynak a – már a tizenkilencedik század folyamán általánosan előrevetülő, a huszadik század során azonban még tovább mélyülő – krízise számos, a filozófia önfelülvizsgálatára irányuló kísérletet eredményezett.” (Nyíró Miklós [szerk.]: *Filozófia mint de(kon)strukció:*

Heidegger és Derrida, L'Harmattan Kiadó, 2009)
Vajon arról van-e inkább szó a „hagyomány értelemkontinuitása” kapcsán, hogy nem értjük meg például Hegelt, vagy pedig inkább arról, hogy bizonyos tekintetben jobban értjük, mint ő anno saját magát?... Mindenesetre érdemes különbséget tenni a modern és a posztmodern filozófia Hegelhez és a metafizikai tradícióhoz való viszonya tekintetében. Gerd Haefner: *Heideggers Begriff der Metaphysik*, Berchmanskolleg Verlag, München, 1974, 1. o.

6 „[...] Hegel rendszere azonban annyira teljes és körkörösén védett volt, hogy egyaránt hiányzott az erő mind ahhoz, hogy a gondolkodás új életet lehessen bele, mind pedig ahhoz, hogy a rendszeren rést találjanak, és így feltörhessék és tovább vezethessék. Némi külsőségekben kimerülő, iskolás hagyományörzés mellett csak arra maradt lehetőség, hogy egyszerűen annyiban kell hagyni a dolgot, illetve, ahogy ez Marx és Kierkegaard esetében történt; úgy küzdenek ellene, hogy közben alijában véve mégis a büvökörében maradnak. Az akadémiai filozófuscéh részéről azonban; amely számára egy efféle elhagyást nem igazolhatott valamely sajátlagos társadalomutópiára irányuló, vagy vallási meggyőződés; az idealizmus spekulatív határátlépéseire való tekintettel hamarosan elhangzott a »vissza Kanthoz!« – felkiáltás. De mivel a filozófia egyszer már bejárta a Kanttól Fichtéhez, Schellinghez és Hegelhez vezető utat, így minden Kant-restauráció tehetetlennek mutatkozott, amennyiben csupán egy Hegelhez vezető új út kezdetének bizonyult. Ez az ide-oda Kant és (a részben Marx által felfrissített) Hegel között a kontinentális filozófiai élet nagy részét a mai napig uralja.” (Uo.)

A hegeli rendszer tehát cáfolhatatlannak, ugyanakkor mégis inplauzibilisnek bizonyult. E belső dichotómia antagonizmusa korunkig gátolja a Hegelből való – elsősorban metafizikai – továbblépést. Mi a teendő, mire lenne tehát szükség? Úgy gondolom, lehetséges, hogy éppen egy Hegeléhez hasonlóan *erőszakos* gondolkodásra.

7 „[...] Végül: egyáltalán lehetséges-e Kant után, ami azt jelenti, ma még, 'metafizika'? [...] Az idealizmus utáni gondolkodás messzemenőig antimetafizikailag orientált maradt: ez éppúgy érvényes az újkantianizmus ismeretelméleti-tudományos orientációjára, mint ez utóbbi korrektívumaként létrejött 'életfilozófia' minden változatára, de a filozófiai dezilluzionizációra is, amely magának akadémiai outsidersék, mint Marx, Kierkegaard és Nietzsche révén hódított teret. Az antimetafizikai elv a fenomenológiai gondolkodás első megnyilvánulásaira is jellemző Husserl korai műveiben. [...] Más a helyzet Husserl nagy tanítványával, Martin Heideggerrel. A korai időktől kinyilvánította Heidegger a metafizika iránti szenvedélyét – ha némileg burkoltan is.” (H. Seubert: *Heideggers Zwiegespräch mit dem deutschen Idealismus*, Köln/Weimar/Wien, Böhlau Verlag,

- Collegium Hermeneuticum, Band 7, 2003, 42. o.) Meggyőződéses szerint a „szigorúan filozófiai értelemben vett gondolkodás” csak úgy őrizhető meg, ha a Heidegger által kitaposott ösvényen járunk, de eközben kritikusan szemléljük magát Heideggert is. E szemlélet pedig egy Hegelhez való hangsúlyozottan *kritikai* visszanyúlást is feltételez.
- 8 Mint Schopenhauer, Nietzsche, vagy Kierkegaard.
- 9 Itt a marxi dialektikus materializmusra gondolok.
- 10 „A metafizika fogalma ’28-ban a fundamentálonológia feladat kijelölésének vonatkozásában került szóba, ekkor még úgy tűnt, hogy a fundamentálonológia a metafizika egyik mozzanataként kaphat helyet, ám 1929-től kezdve Heidegger már nem beszél pozitív értelemben fundamentálonológiáról, ezekben az években (1929–35) a metafizika már azoknak az alternatív kísérleteknek a jelölésére szolgált, melyek a *Lét és idő* apóriáiból próbáltak kiutat találni. Érdekes módon Heidegger akkor kezdte intenzíven alkalmazni a metafizika fogalmát, amikor megpróbálta a filozófiában a végesség, szabadság és történetiség szempontjait *még radikálisabban* érvényesíteni. Az »új értelemben vett metafizika« kidolgozásával Heidegger a piramisszerűen építkező fundamentálonológia helyett olyan »escheri« elrendeződésű metafizikát javasol, amely tud arról, hogy a szabadságon, végességen, történetiségen »alapuló« metafizika nem képes egységesen bejárható térben a problematikája egészét kibontakoztatni. [...] Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy ezekben az években Heidegger mégis lehetségesnek tartotta, hogy ténylegesen metafizikát alkosson, az emberi végesség, szabadság és történetiség szempontjait következetesen figyelembe véve. E metafizika nyilvánvalóan nem fundamentálonológia lett volna, hanem olyan, esetleg újra és újra megkísérelt vállalkozás, amely kísérletet tesz arra, hogy – ha paradox hurkokat tartalmazó formában is, de – összekösse az emberi egzisztencia mélyrétegeit és az abban rejlő feszültségeket és a befoglaló gondolkodás végső horizontjait.” (Schwendtner 2008, 271–272. o.)
- Konceptiómból eredően nem értek egyet Heidegger egzisztencialista törekvéseivel, főként, ami a metafizika újraalapozását illeti. Meglátásom szerint egyrészt nem lehet kidobni az ablakon az ontológiatörténetet, másrészt szerintem nem lehetséges a ’végesség metafizikája’. A heideggeri „*ontoteológiátlan*” metafizikát ekképpen zsákcáának tekintem. *Istent* nem ignorálhatja a posztmodern metafizikára törekvő filozófiai gondolkodás sem. A metafizika ugyanis – amennyiben *antropocentrikusan* próbálja megalapozni önmagát – kimerül egyfajta pszichológizáló egzisztencialista antropológiában. Ami pedig a rendszerszerűség mellőzését illeti – és itt érintjük a költői játékok és a logikához való problematikus heideggeri viszonyt – ez *inplauzibilissé* teszi az
- adott *tudományos* törekvést.
- 11 Martin Heidegger: Utószó a mi a metafiziká?-hoz, Martin Heidegger: Útjelzők [Wegmarken], ford. Vajda Mihály, Osiris kiadó, Budapest, 2003, 107. o.
- 12 Uo.
- 13 K. Tsujimura, Martin Heideggers Denken und die japanische Philosophie. Festrede zum 26. September 1969, in Ansprachen zum 80. Geburtstag am 26. September in Meßkirch. Az eredeti német szöveg: „Im Jahre 1929 hielt ich meine Antrittsvorlesung als Nachfolger meines Lehrers Husserl in Freiburg mit dem Titel ‚Was ist Metaphysik?‘. In dieser Vorlesung war vom Nichts die Rede; ich habe den Versuch gemacht, darauf hinzuweisen, daß das ‚Sein‘ im Unterschied zu allem ‚Seienden‘ kein ‚Seiendes‘ und in diesem Sinne ein ‚Nichts‘ ist. Die deutsche Philosophie und auch die des Auslandes kennzeichnete diesen Vortrag als ‚Nihilismus‘. Im Jahr darauf, 1930, hat ein junger Japaner mit Namen Juassa, der so alt war, wie vielleicht Ihr Sohn und von derselben Gestalt, diese Vorlesung, die er hörte – er stand im ersten Semester –, ins Japanische übersetzt. Er hat verstanden, was diese Vorlesung zeigen wollte.“ (Martin Heidegger: Gesamtausgabe, Band 16, S. 712)
- 14 Vö.: Eredeti fordítás.
- 15 „[...] Ezen árnyék a nihilizmus semmije, s általa nem a létező, hanem az általában-lét mindent átfogó eszméje kerül elvetésre. [...] A semmi heideggeri eszméje ugyanaz, mint Hegel második negatívja, amely Hegel kifejezett megállapítása szerint a »valótlanságra« utal, s nem más, mint a negatívitás végtelen megkettőzhetőségének [Iterierbarkeit] gyűjtőfogalma, amely ott sem szűnik meg, ahol a létező minden létének igazsága eltűnik a negációban. Mindkét gondolkodó kihívást látott ezen problémában, és nem véletlen, hogy mindkettő egy olyan filozófiai tolvajnyelvet gondoltak ki, amelynek szét kellett feszítenie a tradicionális nyelvi pozitívitás határait.” (Gotthard Günther: Martin Heidegger und die Weltgeschichte des Nichts, Vordenker, Winter-Edition 2005, 19–20. o.)
- 16 Vásárhelyi Szabó László: Nihilizmus-terápia a tengelykor szellemében Kalligram / Archívum / 1 998 / VII. évf. 1998. november–december.
- 17 Heidegger 1993: 51. o.
- 18 „[...] Az igazi végtelenség így általában mint létezés, amely az elvont negációval szemben afirmatíván van tétélezve, a realitás magasabb értelemben, mint az előbb egyszerűen meghatározott, itt konkrét tartalmat kapott. Nem a véges a reális, hanem a végtelen. Így a realitás további meghatározást nyer mint a lényeg, a fogalom, az eszme stb.” (Hegel 1979: 122. o.)
- 19 „A végtelen *van*; ebben a közvetlenségben egyúttal egy *másnak*, a végesnek *negációja*. Így mint *léttel bíró* s *egyszersmind* mint egy *másnak nemléte*

visszaesett a valaminek mint meghatározottnak kategóriájába általában, közelebből – mivel a magára-reflektált, a meghatározottságnak általában megszüntetése révén adódó létezés, tehát mint a meghatározottságtól különböző létezés van tételezve – a határral bíró valaminek a kategóriájába. A véges e meghatározottság szerint a végtelennel mint *reális létezés* áll szemben; így mint egymáson kívül maradóknak állnak minőségi *vonatkozásban*; a végtelennek *közvetlen léte* újra felkelti negációjának, a végesnek létét, amely az előbb a végtelenben eltűntnek látszott.” (Uo., 112. o.)

Nyilvánvaló ehelyett Hegel radikális *platonizmusa*, hite az *Ideenweltben*, az ideák világában, amely örök és abszolút lét. A posztmodern felfogás elutasítja ezen elképzelést, az ideák világa nem létezik, a fogalom sem örök és abszolút, sem pedig végtelen valóság, mert létében képlékeny és változó, s mint az intellektuális megismerés eszköze elménkbeli létező, a nyelvi valóság *elemé* – amely utóbbi valóság – mint Gadamer hangsúlyozza: véges.

- 20 „A tudomány semmit sem akar tudni a Semmiről. [...] Mi mégis megpróbálunk rákérdezni a Semmire. Mi a Semmi? [...] Csakhogy a Semmi semmi, és az elképzelt és a »tulajdonképpen« Semmi között nem lehet különbség, hiszen a *Semmi a teljes különbségnélküliség*.” (Heidegger 1994: 16–19. o., kiemelés tőlem: G. Z. E.) A Semmi *a teljes különbségnélküliség* – mint Heidegger írja, vagyis a *totális indifferencia*. A Semmi mint „a létező mindenségének teljes tagadása”, és a Semmi mint „a teljes különbségnélküliség” valóban mutathat egy olyan utat, amelyből utunkba kerülhet, mégpedig Schelling abszolútumfogalmának *írányában*. Schelling abszolútumfogalmát, az abszolút identitást mint totális indifferenciát Hegel mint *spinozista* „egyoldalú absztrakciót” elutasította („az abszolútum éjszakájában minden tehén fekete”), itt tehát éppen azt igyekszem kimutatni, hogy a hegeli elutasítás felülvizsgálandó. Lényegében az az álláspontom, hogy noha a schellingi koncepciót illetően igaz van Hegelnek, az abszolút identitás mégis totális indifferenciaként értelmezendő – noha *nem a schellingi értelemben*, hanem mint az abszolút

szubjektum magából minden objektivitást, „valamiséget”, azaz másságot, differenciát kizáró feltétel nélküli önazonosságának értelmében – vagyis a Semmi mint totális indifferencia értelmében.

21 „Éppen ez Hegel alapintenciója a totalitás értelem szerű eszméjének fellevevével szemben, hogy az abszolút identitás egy reális totalitás, ami azt jelenti, hogy az abszolútumnak mint olyannak valósága döntő. Ezáltal azonban az az ezen kitüntetett létező létmódjára irányuló kérdés, hogy az minden mástól abszolút különböző, habár minden mást mint valóságost éppenséggel meghatároz. (Az abszolútum, végtelenség, örökkévalóság. – Abszolút idealizmus – minden kérdés – de éppen sajátlagos abszolútságában lehetséges, hogy kiveti a létkérdést, jobban mondván egyáltalán nem ismeri. Ezen felejtés által teszi lehetővé azon mulasztást, s azon mulasztást abszolútizálja és ezáltal a felejtést megerősíti.) Az abszolútum létének problémája: nem az, hogy az »van« – ez Hegel és Schelling számára egyáltalán nem kérdés (és ugyan milyen megmondás alapján? Tisztán módszertanilag, formáldialektikusan (vö. a 20 § melléklettel, alul a 265. oldalon!) Ismét ugyanazon eredetből: »bizonyosság«) –, hanem eredetibb módon, hogy a »létnek« mit kell itt jelentenie, és hogy vajon ez abszolút fogalomként van-e és lehet-e.” (Heidegger 1997: 210. o.)

A „létfelejtés” problémája a hegeli abszolút idealizmusban tehát az abszolútum *valóságosságának* kérdésére fókuszálódik Heidegger szerint. Az, hogy Hegel egyáltalán nem ismeri a létkérdést, a bizonyosság *eredetéből* fakad. De vajon mi ezen bizonyosság *maga*? „[...] Láttuk: Hegel – keresztény hit, istenfogalom.” (Uo. 209. o.)

„[...] metafizika, a bizonyosság értelmében vett létezőség dominanciájaként. [...]” (GA 32:57, »A metafizika legyőzése«, E. T., p. 89)

A bizonyosság, hogy a lét azonos a létezővel, vagyis létező, a létezőség értelmében felfogott létfogalomból ered. Az abszolútum az abszolút lét, valóság Hegelnél, ekképpen az abszolút létező és az abszolút létezés is. A differencia elfelejtésének radikalizálódása tehát a Hegelben kulmináló metafizika.